

Traços en el silenci

per Jordi Mas López i Manel Ollé

El PEN Català ha dedicat el Dia Internacional de la Traducció de 2009 a parlar de la traducció del japonès i del xinès al català. L'influx de la poesia xinesa i japonesa en les nostres lletres ha donat lloc a un ventall molt gran de textos que van des de la traducció estricta fins a la versió lliure i la creació original. Aquest recital vol oferir un tast, necessàriament breu i arbitrari, d'aquesta producció tan rica.

Per bé que la proximitat geogràfica dels dos països als quals dediquem aquest recital, així com els nombrosos llaços que els han unit al llarg de la seva història, podrien fer-nos imaginar que hi ha d'haver un gran paral·lelisme entre la influència de la poesia xinesa i la japonesa en la nostra, la veritat és que els camins que han seguit han estat força diferents. En xinès, disposem de traduccions de poesia ja a partir dels anys vint del segle passat, mentre que, en japonès, les primeres traduccions d'un cert pes i extensió no arriben fins als anys vuitanta. Tanmateix, ja a partir de l'any 1920 hi ha un seguit de poetes catalans que s'interessen, i conreen, les formes característiques de la poesia japonesa clàssica, que coneixen per mitjà de traduccions franceses i angleses: l'haiku, en el període d'entreguerres, i la tanka, en el de la postguerra.

Per aquest motiu, hem organitzat aquest recital en dos blocs. El primer està dedicat a la poesia japonesa, i ens anirà acostant a les traduccions que són la raó de ser d'aquest acte. Començarem amb poemes catalans que empenen el motlle de la tanka, però que foren concebuts i escrits en català. Tot seguit, llegirem uns quants haikus que també van ser escrits en català, però que s'inspiren en un haiku molt famós de Moritake. A partir d'aquí, escometrem les traduccions: en primer lloc les de poesia japonesa i, tot seguit, les de xinesa.

Comencem, doncs, amb sis tankes catalanes de postguerra, que no parteixen de cap original japonès. La tanka és una forma poètica que consta de cinc versos, de cinc síl·labes el primer i el tercer i de set el segon, el quart i el cinquè. Va ser Carles Riba qui la va introduir en la poesia catalana, en dos reculls, les «Tannkas de les quatre estacions» i les «Tannkas del retorn», que reuní en el volum *Del joc i del foc*, aparegut el 1946. Riba insistí que el seu interès per la tanka es reduïa a l'estructura mètrica, i de fet fou el prestigi que Riba tenia en aquell moment, més que no pas la qualitat de la tradició japonesa original, allò que féu que la tanka es convertís en un motlle habitual de la poesia catalana, fins al punt que el seu conreu encara és viu, i vigorós, avui dia. Tanmateix, tant en els reculls de Riba com en les tankes d'altres autors podem trobar elements que ens remetent a poetes, temes o motius característics de la lírica japonesa. Per exemple, les dues primeres tankes que llegim, de Carles Riba i de la seva deixeble i col·laboradora Rosa Leveroni, constitueixen un diàleg afí als que al Japó clàssic es produïen sovint entre poetes tot fent ús del vers.

Penso en vosaltres,
ametllers de Siurana,
blanca esperança
d'efímeres banderes
en l'aspror irremeiable.

(Carles Riba)

□

Sigueu propicis,
ametllers de Ciurana,
a qui recordi
les vostres vestes pures
com heralds d'esperança.

(Rosa Leveroni)

□

Fulles del trèmol,
qui tingués com vosaltres
en la ribera
un viure tan sensible,
una mort tan secreta.

(Màrius Torres)

□

Escolto sempre
el teu etern silenci
a la muntanya.

Altres temps, altres hores
fan el record difícil.

(Salvador Espriu)

□

Veuré les altes
grans muntanyes nevades,
que s'alcen, ara,
per última vegada:
oh suprem espectacle!

(Josep Palau i Fabre)

□

Hivern: ermini
al cim més alt, i a l'ànima.

La brasa viva
del desconhort, reposa
colgada dins la cendra.

(Llorenç Moyà i Gelabert)

□

Tot seguit vénen un conjunt d'haikus que, per bé que també estan escrits originalment en català, sí que podem relacionar amb un haiku clàssic japonès d'Arakida Moritake. Els primers autors occidentals que estudiaren la literatura japonesa es van estranyar que una forma tan curta i planera com la de l'haiku —dos versos de cinc síl·labes en primer i tercer lloc i un de set en segon, així com una marcada preferència pel despullament retòric i la concreció visual— hi ocupés un paper tan important. Tanmateix, durant les dues primeres dècades del segle XX un seguit d'autors anglosaxons i francesos que es volien distanciar del decorativisme de fi de segle hi van trobar un vehicle útil per depurar la dicció poètica. A Catalunya, els primers haikus apareixen l'any 1920, i durant els anys següents n'escriuen autors avantguardistes com ara Josep Maria Junoy, Joan Salvat-Papasseit i Sebastià Sánchez-Juan, i d'orientació noucentista, com ara Josep Maria López-Picó, Joan Alcover o Alfons Maseras.

Reproduïm, en aquest ordre: la traducció francesa de Paul-Louis Couchoud, una variació francesa de Jules Renard amb què es fusionà el poema original, la versió catalana de Carner, i unes quantes versions lliures, o variacions, escrites per autors catalans.

□

Un pétale tombé

Remonte à sa branche:

Ah! c'est un papillon

(Couchoud)

□

Ce billet doux

Plié en deux

Cherche une adresse de fleurs.

(Jules Renard, citat per Couchoud)

□

Un pétal caigut

torna a pujar a la branca.

Ah!, és un papalló.

(Josep Carner)

□

Dels versos que avui llegia,

em fugien dues ratlles.

Per venir a Clementina

bé valdrien dues ales.

(Josep Maria López-Picó)

□

Flor que es marcí?

No. Papalló que voles

ets tu, sospir.

(Josep Maria Junoy?, citat per Josep Maria Millàs-Raurell)

□

¿Què he vist? ¿Una flor caiguda

que torna a la branca? —No;

és un papalló.

(Joan Alcover)

□

Vola, vola, papalló.

Flor ressuscitada

que cerques ton branquilló.

(Alfons Maseras)

□

Abelliment de llegir

si no et distragués del llibre

el papalló d'un sospir.

(Josep Maria López-Picó)

□

Com comentàvem en la introducció d'aquest recital, les traduccions de poesia japonesa al català d'una certa extensió no arriben fins al final dels anys vuitanta, dècades després que les formes de l'haiku i la tanka hi haguessin estat incorporades. En aquell moment, hi havia poquíssimes persones que tinguessin els coneixements necessaris per traduir directament del japonès, de manera que les primeres traduccions van ser indirectes, o bé fetes a quatre mans, amb la col·laboració d'una persona japonesa i d'una altra de catalana.

La primera d'aquestes publicacions és *Poesia japonesa contemporània*, de 1988, una antologia de poemes japonesos del segle XX traduïts per Felícia Fuster i Naoyuki Sawada. Hem triat precisament poemes d'aquest volum perquè va ser el primer a aparèixer i perquè ens permet parar atenció un moment a uns poemes molt diferents dels clàssics japonesos, que ens són més familiars. En llegirem dos poemes:

□

CHIEKO VOLA AMB EL VENT

Chieko, enfollida, no parla.

Només amb el gest, a garses i xirlots.

Per la renglera de dunes cobertes d'arbres,

pertot arreu, el pol·len groc dels pins, escampa

el vent d'un bell dia de maig. La platja de Kujûkuri s'esvaeix.

El quimono de Chieko, entre els pins, desapareix i torna.

A la sorra blanca, tòfones.

Collint tòfones,

segueixo Chieko lentament.

La garsa i el xirlot són amics seus.

Per a Chieko, que ha renunciat a ser humana,

el cel matinal, infinitament bell, quin lloc per passejar-se!

Chieko s'envola.

(Takamura Kôtarô)

□

UNA CULLERADA DE XOCOLATA

Conec el cor trist

del terrorista,

un cor únic que no separa

la paraula de l'acte,

un cor que vol parlar amb l'acció

i no amb la paraula que li roben,

un cor que es llença, amb el cos, a l'enemic.

La tristesa que té sempre l'home sincer i visionari.

Després de la discussió interminable,

tot prenent una cullerada de xocolata ja freda,

en el contacte amarg i lleuger que sent la llengua

reconec el cor trist, trist,

del terrorista.

(Ishikawa Takuboku)

□

Ja a partir dels anys vint havien aparegut, de manera molt escadussera, traduccions de poesia clàssica japonesa en publicacions periòdiques, però no és fins als anys noranta que n'apareixen reculls d'una certa extensió, publicats com a volums independents. L'any 1992 es publica *Versions de Matsuô Bashô*, de Jordi Coca, i el 1995, *Per tot coixí les herbes*, una antologia de poemes japonesos clàssics traduïts per Miquel Desclot a partir de l'anglès i el francès. D'aquest darrer volum llegirem onze haikus de Matsuo Bashô, que, si bé no és l'inventor de la forma, si que és l'autor que li donà l'entitat necessària per convertir-se durant dos segles llargs en l'instrument més afinat de la lírica nipona. En la tradició japonesa, era costum que quan un autor pressentia la proximitat de la mort escrivís un poema per acomiadar-se de la vida: el darrer dels haikus que vénen a continuació és precisament el de comiat de Bashô.

□

M'he portat d'Edo,
en un ventall, la brisa
fresca del Fuji.

□

Al mar aboca
el sol roent del dia,
el riu Mogami.

□

Moment de calma:
la veu de la cigala
fendeix la roca.

□

Bardisses d'estiu:
tots els somnis que han restat
dels guerrers antics.

□

La bassa vella.
Una granota hi salta...
Xarbot de l'aigua!

□

Entre la roba
d'estiu hi salta encara
més d'una puça.

□

En la mar fosca
només el crit de l'oca
és d'un blanc tènue.

□

En branca nua,
immòbil, una gralla.
Vespre d'octubre.

□

Sol de desembre.
Dalt del cavall, glaçada,
seu la meva ombra.

□

Sota la lluna,
els pops dintre la nansa:
somnia efímers.

□

La mort em crida
pel camí. Els meus somnis
vaguen pels aspres.

□

Finalment, ja en el segle XXI, han començat a aparèixer, en l'àmbit de la poesia, algunes traduccions directes del japonès al català. Per cloure la part d'aquest recital dedicada a la poesia japonesa llegirem quatre històries breus extretes dels *Contes d'Ise*, un clàssic japonès anònim del segle X, que he traduït jo mateix. Es tracta d'una obra escrita en prosa però que s'adscriu al gènere conegut com a *uta-monogatari*, és a dir, «contes sobre poemes». Cadascun dels relats explica, a partir d'una història real o inventada, com va ser escrit el poema, o els poemes, que conté. Hi són freqüents els diàlegs conduïts per mitjà de la poesia, com el que hem vist que es produí, a casa nostra, entre Carles Riba i Rosa Leveroni, per bé que el tema més freqüent és l'amorós. En els poemes següents hi apareixen alguns dels motius més freqüents de la lírica de l'època Heian, com ara el de les mànigues humides, per la rosada o pel plor, de l'amant que no pot visitar la seva estimada o bé que se n'ha de separar, o el de les algues que s'aferran a les roques tal com la dona s'aferra a l'home que estima.

□

LES ONADES QUE SE'N TORNEN

Una vegada, un home que, per una sèrie de problemes, es trobava en una posició difícil a la capital es dirigí cap a les províncies orientals. En arribar a la platja que separa les províncies d'Ise i d'Owari, veié l'escuma blanca de les onades i va compondre aquest poema:

Tot i recar-me,
cada passa m'allunya
d'allò que estimo.
Con envejo les ones
que en arribar se'n tornen!

□

QUAN NO PUC VISITAR-VOS

Una vegada, un home envià aquest poema a una dona que li feia entendre que estava disposada a trobar-s'hi, però que al capdavant mai no el rebia:

Més que si a l'alba,
entre el bambú d'autumne,
tornés a casa,
tinc les mànigues molles
quan no puc visitar-vos.
Aquesta dona tan frívola li contestà:
¿No se n'adona,
que a la meva badia

no s'hi fan algues,
el pescador que torna
cada dia a cercar-les?

□

LA BARCA FRÀGIL

Hi havia un home profundament enamorat de certa dama, i cada nit anava a la casa on ella vivia, però se n'havia de tornar sense haver-la vista. Ni tan sols li podia fer arribar un missatge. Finalment, va escriure aquest poema:

¿Quantes vegades
abans d'arribar a terme
entre les canyes
ha hagut de tornar enrere
aquesta barca fràgil?

□

LA BARCA XINESA

Una vegada, un home que no havia aconseguit guanyar-se una dama que vivia prop de la Cinquena Avinguda va enviar aquesta resposta a una persona que li havia manifestat la seva simpatia:

De sobte em trobo
les mànigues humides,
talment la platja
de la cala on fondeja
una barca xinesa.

□

Poesia xinesa

□

COMIAT DEL SECRETARI SHUYUN A LA VILA DE XIETIAO, AL COMTAT DE XUANZHOU

Jo no sabia retenir el dia d'avui que m'abandona.

No sabia apartar l'amargor del dia d'avui.

Els ocells de pas arriben a grans vols que ens porta el vent de tardor.
Me'n vaig al mirador; ompliré la meva copa tot guaitant la llunyania.
Penso amb els grans poetes dels temps passats;
M'engresquen llurs versos plens de gràcia i de força.
Jo també em sento una verba poderosa i
Inspiracions que voldrien ésser infantades.
Però per igualar els genis sublims, és necessari pujar fins
El cel i mirar les estrelles de més a prop.
Es inútil que amb l'espasa es vulgui tallar el fil de l'aigua.
És inútil que, omplint la meva copa, provi d'ofegar la meva angunia.
L'home, en aquesta vida, quan les coses no li van a l'hora del seu desig,
Tan sols pot entrar dins d'una barca, els cabells al vent,
I abandonar-se al joc de les onades.
(Li Bai, traduït per Josep Maria de Sagarra, 1923)

□

UNA NIT TRANQUILA

La lluna d'exa caure una claror mólt viva
al davant del meu llit,
y jo dubto un instant si no es blanca gelada
lo que veig brillâ axi.
De sobte axeco el cap y contemplo la lluna...
Torno a abaxar el cap y penso en mon pais.

(Sense dubte degué improvisar Li-Tai-Pé aquesta cansó alguna nit d'aquell temps que errava d'aquí d'allà sol y miserable.)

(Li Bai, traduït per Apel·les Mestres, 1925)

□

PETITA FESTA

Prenc un flascó de vi
I entre les flors bevia.
Som tres la lluna, jo
I l'ombra que em seguia.
No sap beure, per sort,
La lluna, bona amiga,
Ia la meva ombra mai
La set no l'angunia.
Quan canto, veus ací
La lluna que s'ho mira;
Quan em poso a dansar,
L'ombra em fa companyia.
Quan s'acaba el festí,
Els convidats no em fugen:
Heus ací una tristor
Que mai no l'he tinguda.
Si me'n torno al casal
Em segueix l'ombra muda,
I una mica més lluny
M'acompanya la lluna.
(Li Bai, traduït per Marià Manent, 1928)

□

LA VIDA I EL VI

Sé que és un somni la vida entera
Tràfec, pensades, fugiu d'ací.
Embriagar-se: la gran carrera.
Jeure tot dia sota l'ombrí.

Quan em desperto miro la prada.
Les flors estotgen un cant novell.
Dic: —¿És la posta? ¿potser és l'albada?
—És primavera— xiula l'ocell.
Corprèn aqueixa bellesa. Falta
Només la lluna, de cor manyac;
La cantaria fins que fos alta...
I bec, i encara rodo embriac.
(Li Bai, traduït per Josep Carner, 1935)

□

COMPLANTA DE L'ESCALA DE JOIELLS

Els esglaons enjoiellats són gairebé blancs de rosada,
És tan tard que la rosada amara les meves mitges de gasa,
I jo abaixo la cortina cristal·lina
I contemplo la lluna a través de la tardor clara.

Nota: Complanta, per tant hi ha quelcom de què plànyer-se. Escala de joiells, per tant un palau. Mitges de gasa, per tant una cortesana, no una serventa la que es plany. Tardor clara, per tant ell no té cap excusa de mal temps. A més, ella ha arribat d'hora, perquè la rosada no sols ha blanquejat les escales, sinó que ha amarat les mitges. El poema és especialment preuat perquè ella no formula cap retret directe.

(Li Bai, versió d'Ezra Pound, 1914, traduïda per Francesc Parcerisas, 1985)

□

LA BONA PLUJA D'UNA NIT DE PRIMAVERA

La bona pluja sap triar el seu temps:
És primavera quan tot ho fa créixer.
Seguint el vent, oculta entra en la nit.
Calant el món, cau fina i sense fressa.
Camins del camp, i negres tots els núvols,
Barques del riu i encès un sol fanal:

A l'alba veus el sòl rogenic xop d'aigua
I amb flors pertot la Ciutat del Brocat.
(Du Fu, traduït per Joan Ferraté, 1991)

□

PRESENT DE COMIAT

Tan commogut estic, que semblo indiferent;
Amb la copa al davant, sóc incapaç de riure.
Sol·licita, l'espelma es plany del comiat
I plora per tots dos fins a la matinada.
(Du Mu, traduït per Ramon Dachs i Anne-Hélène Suárez, 1996)

□

VORA L'ESTANY

Dos monjos juguen als escacs
A l'ombra fresca dels bambús.
Entre les canyes no se'ls veu,
Només se'ls sent moure les peces.
(Bai Juyi, traduït per Ramon Dachs i Anne-Hélène Suárez, 1996)

El recital va tenir lloc el dia 30 de setembre de 2009 a Casa Àsia, Barcelona. La lectura dels poemes Maria Bosom, Laura Pau, Minoru Shiraishi i Chün-Chün Chin.